
Bob Kuřík: Bob Kuřík: V projektu ResisTerra zkoumáme politiku antropocénu napříč druhy a látkami

---

Škúdcí můžou sníst kromě své potavy i ekonomické vize monokulturního hospodaření, říká v našem rozhovoru antropolog [Bob Kuřík](#). Nedávno uspěl se žádostí o [Primus](#), univerzitní grant pro perspektivní vědce a vědkyně, s projektem *ResisTerra: konceptualizace více-než-lidské resistance antropocénu*. Tým složený z lidí z Česka, Slovenska, Polska, Dánska a USA se v něm bude na FHS až do roku 2027 zabývat promyšlením konceptů jako vzdor, spravedlnost nebo solidarita optikou tzv. více-než-lidské antropologie. S doktorem Kuříkem jsme si promluvili o rezistenci, nelidských aktérech, antropocénu a jiných –cénech i výstupech projektu překračujících rámec vědeckého provozu.

Bob Kuřík při rozhovoru, foto: Ondřej Trojan

Nelidští aktéři jsou v současných humanitních vědách hojně diskutované téma. Jak a proč jste se k tematizaci nelidského světa a vzdoru dostal vy? Z jakého směru k tématu přistupujete?

Vystudoval jsem antropologii tady na Fakultě humanitních studií a hodně vyjžděl na různé stáže – do Anglie, Severní Ameriky, Mexika. Mými zájmy byla politická antropologie, věnoval jsem se různým formám protestu a resistance, původně ve světě primárně lidském. Zároveň mě ale dlouhodobě zajímala environmentální antropologie neboli podoby soužití člověka a přírody v různých časech a prostorech, kterou nyní na fakultě vyučuju v programech [Antropologická studia](#) a [Sociální a kulturní ekologie](#). Bylo jen otázkou času, kdy začnu přemýšlet, jak tyto podobory propojit. Nakonec se jako nejelegantnější řešení ukázalo propojení skrze koncept resistance. Začal jsem se ptát, co se stane, když se začneme v soudobém čase a prostoru bavit o rezistenci ne pouze jako o lidské aktivitě. Pro antropologii to byla svého

času až heretická otázka, ale pro jiné vědy typu ekologie, fyzika či mikrobiologie nic neobvyklého, protože ty pracují s konceptem resistance rovněž.

Prvotní idea projektu ResisTerra tedy vzešla od vás?

Tak se to podle mého nedá rámovat. V antropologii nejpozději od Gregoryho Batesona víme, že myšlení je kvalitou prostoru a vztahů spíše než individuální myslí uzavřenou v lebce. Naše myšlení je tedy jen tak kvalitní jako prostředí, kterým jsme obklopeni. Nicméně bezprostřední impuls přišel, když jsem k nám na FHS pozval v roce 2022 na workshop mého učitele Chrise Keltyho z Kalifornské univerzity v Los Angeles. Já tehdy pracoval na studii, kde jsem se snažil načrtnout antropologii více-než-lidské resistance. Chris se zrovna věnoval takzvané absurdní resistenci v rámci jeho projektu Labyrint o zvířecích politikách v Los Angeles. Na dílně v Praze jsme i s dalšími kolegy, antropology a antropoložkami resistance zjistili, že tak nějak všichni řešíme to stejné – jak promýšlet resistenci z více-druhovité perspektivy. No a já se na základě toho rozhodl zkusit postavit celý tým a projekt pro Primus, ale s tím, že prostorovým rámováním bude střední a východní Evropa a časovým rámcem bude antropocén.

Antropocén je dnes velmi rozšířený pojem ve vědě i umění. Objevují se i další termíny označující dobu, které pojem antropocénu doplňují nebo upřesňují. Například anthrobscene, chthulucene, capitalocene, plantationocene, bacteriocene, cyanidocene, plasticene, cybercene, digitocene...

Musel bych si tyto pojmy nastudovat, co tím konkrétní autoři myslí. Některé z nich znám, například plantážocén sám používám. Ty, co znám, se snaží kritizovat koncept antropocénu. Jeho silná stránka je v tom, že zachycuje určující roli člověka na Zemi. Ta, jak v soudobé antropologii ukazujeme, nemá ani tak podobu podmanění planety, ale spíše podobu selhávání takových snah o kontrolu s vážnými vedlejšími účinky, ve kterých dnes žijeme a jejichž dopady se snažíme nějak záplatovat. Antropoložka Anna Tsing a její kolegyně Nils Bubandt a Andrew Mathews píší v této souvislosti o *patchy anthropocene* – látaném antropocénu. Jeho slabá stránka je, že neumí jít za člověka jako druh. Pro sociálního a kulturního antropologa to znamená nedostatek. Učíme studující o tom, že existují různé kultury člověka, různé politické režimy, různé ekonomické systémy, pojetí přírody, náboženské souvislosti a podobně. Pro antropologii je důležité umět zkoumat třeba i to, které z různých politicko-ekonomicko-kulturních souvislostí přispívají ke globálnímu oteplování nebo ke ztrátě biodiverzity více a které méně. Když pracujete pouze s termínem antropocén, vytrácí se rozrůžňování. Končíte u toho, že za všechno může člověk jako druh a nutně pak jako hlavní problém vidíte přelidnění, kdežto zůstáváte slepí vůči trablům působeným politicko-ekologickými a sociálně-ekologickými souvislostmi koloniálních politik, industrializace, neoliberálního kapitalismu či státního komunismu, extraktivistického přístupu a tak podobně. Nicméně, přes veškerou jeho kritiku považuji antropocén za nosný koncept – už jen proto, že když o něm začnu mluvit s lidmi z přírodních věd, najdeme společnou řeč.

Co přesně si můžeme představit pod slovy „více-než-lidská resistance v antropocénu“? O jakých konkrétních nelidských aktérech můžeme mluvit?

Otázka více-než-lidského aktérství se v antropologii, ale například i v sociologii, řeší posledních skoro už padesát let. Za tu dobu se oběma podařilo v analytické rovině sesadit člověka z piedestalu jediného činitele dění a ne-lidi vymanit z role pouhých překážek, symbolů, zdrojů, pozadí, příjemců ve světě lidském. Pro vědu založenou na studiu (*logos*) člověka (*antropos*) to byl až heretický počín – spíše než na výjimečnosti člověka jsme se zaměřili na podobnosti napříč druhy stran vzájemné provázanosti, komunikace, inteligence, významotvorby a podobně.

Hambašský les na západě Německa, který před vytěžením ubránila koalice aktivistů a netopýrů. Foto: archiv B. Kuřika

Co si pod tím můžeme představit?

Když se dnes rozhlédneme po environmentálních konfliktech antropocénu, tak uvidíme, že je v nich možné vystopovat řadu příkladů, ve kterých se nějakým způsobem pracuje s více-než-lidským aktérstvím – vyhlašujeme válku virům; přiznáváme právní subjektivitu tajícím ledovcům či řekám; vzýváme či naopak zatracujeme škůdce a plevele pro jejich schopnost „zbaštit“ jak zisk velkostatkářům, tak i způsob monokulturního hospodaření; blokujeme megalomanské projekty developerů dokazováním, že na místě už bydlí nějaký vzácný druh... A ve všech těchto konfliktech ožívají ne-lidé jako aktéři – tu jako právní subjekty, tu jako strategičtí nepřátelé, tu jako hrdinové, tu jako spojenci a parťáci. Spolu s nimi přichází i možnost znovupromyslet velké politické koncepty jako je spravedlnost, solidarita nebo právě rezistence optikou více-než-lidskou. A to je přesně to, co děláme v ResisTerra, kde nás zajímá, jak je schopnost vzdorovat rozpoznávaná a artikulována v různých více-než-lidských světech a co z toho vyplývá pro chápání environmentální politiky. Pozor – netvrdíme, že ne-lidé sami o sobě hrdinně vzdorují a my s romantickými brýlemi na očích o tom píšeme. Přiznávání aktérství není o antropomorfizaci ne-lidí. Nepíšeme bajky. Spíše nás odborně zajímá, v jakých konstelacích a jakým způsobem různé lidské světy v soudobém antropocénu přiznávají vzpurné aktérství ne-lidem či jako distribuované napříč druhy a ty pak etnograficky stopujeme.

ResisTerra je nicméně i o kultivaci nových schopností vidět a vnímat a tedy o určité vědecké imaginaci, která může vést k novým typům tázání – badatelského i občanského. Když se dnes například podíváme na evropský program tzv. spravedlivé transformace uhelných regionů, můžeme se ptát, pro koho spravedlivá je a pro koho ne. To může být otázka sociální nerovnosti a různých profesí navázaných na těženou či vytěženou krajinu ve světě lidském. To je důležitý pohled. Mimo to se ale na to můžeme podívat i optikou více-druhově spravedlnosti, která neřeší jen profese lidí, ale i to, že daná krajina je domovem i jiných druhů a ptát se, jak různé vize transformace zohledňují aspekty více-druhově koexistence, kdo a jakým způsobem za zájmy jiných druhů mluví a podobně.

Kterými nelidskými aktéry se bude zabývat váš výzkum?

Výzkumně jsme si to zúžili na střední a východní Evropu, protože drtivá většina těch málo studií, které k tomuto nebo podobnému tématu už vznikly, se zabývá „klasickou“ zápletkou globální Sever versus globální Jih. Zajímá nás, jak koncept více-než-lidské rezistence obstojí, když ho budeme zkoumat právě v kontextu střední a východní Evropy s

odlišnou historií. V základu projektu je rozpracování více-než-lidské resistance na asi osmi případových studiích, na kterých budou pracovat magisterští, doktorští studenti, postdoc i profesně zkušenější kolegové. Například kolega Arnošt Novák bude zkoumat, jak současné klimatické hnutí přechází od staršího paradigmatu ochrany přírody jako něčeho vnějšího, druhého k soudobému trendu „my jsme ta příroda, která se brání sama“. Bude se ptát a stopovat, co to v jejich praxích a rozuměních znamená. Mateusz Laszczkowski, náš spolupracovník z Varšavské univerzity, se bude věnovat sporům o vodní infrastruktury v polských rovinách a speciálně se zaměří na aktivistické skupiny, které se cíleně snaží vytvářet prostředí, ve kterých se expertem na zadržování vody v krajině stává samotný bobr. Já sám se budu věnovat dvěma dílčími studiím ze západních Karpat, Valašska a Moravskoslezských Beskyd, kterým se dlouhodobě věnuji. Dokončím výzkum protestu proti otevření černouhelného dolu pod Radhoštěm, který nedávno zvítězil. Ve vítězství se totiž zajímavým způsobem propojily geologické pohyby „mladých“ Karpat a jejich neusazených hornin se sociálním pohybem/hnutím místních lidí – od nevládek, přes samosprávy až po státní ochránce přírody.

Transparent s heslem na Klimakempu, foto: archiv B. Kuřika

A co druhý výzkum?

Budu psát knihu, která má koncept více-než-lidské resistance lépe představit i českému čtenářstvu. Od roku 2007 provádím dlouhodobý terénní výzkum tzv. valašské školy punku, který v ResisTerra konečně dokončím. V knize se budu věnovat důležité otázce české politické kultury – totiž otázce kulturního nonkonformismu a zejména pak jeho ožívání po Sametu v beskydském spojení s horami a podhůřím. Ukážu totiž, že ve specifickém porevolučním čase se tamější punkeři dostali až k určité existenciální revoltě, která byla nejen o přeskládání vztahů člověka vůči sobě, vlastní chybovosti, politické dimenzi protestů, revolucí, ale i vůči vztahům napříč druhy. Mnou zkoumaná rožnovská škola punku přitakala novodobému bouření se a rebelii, ale spíše coby její zadní voj – tam, kde se radikalita a revolta pojila spíše s obezřetností, etickým přístupem, více-druhovými monstry a existenciálním bojem než s utopickou vizí budoucnosti, politickým programem či sociálním bojem.

Patří mezi zkoumané nelidské aktéry například i technologie?

Dneska už není možné technologie pominout. Je to taky jeden z aktérů, kolem kterého se dnes vedou velké debaty – a například v mém výzkumu punků hrají důležitou roli. Nicméně, cílem čtyřletého projektu Primus je téma resistance jdoucí

za člověka „vykopnout“ na několika prvotních sondách, kde budeme řešit primárně environmentální vazby. Na druhou stranu Primus zároveň vyžaduje jakousi střednědobou rozvahu jdoucí za něj samotný, protože má v sobě zabudovanou podmínku zažádání o nějaký velký evropský grant při/po jeho končení. A jednou z cest, kudy zvažuji téma rozvíjet, je právě bližší prozkoumání více-než-lidské resistance a technologií. I proto mám v týmu spolužáka z mých studií na UCLA, Luise Felipeho R. Murilla, který se dlouhodobě věnuje problematice nejen otevřených softwarů, ale i otevřených hardwarů, jež se stávají důležitou součástí soudobých environmentálních konfliktů.

Takže se nezastavíte jen u několika výzkumů?

Pro mě je to projekt, který mi dává možnost začít pomaličku něco utvářet, včetně vizí jdoucí za čtyřletý horizont. Nicméně, hlavním těžištěm je nyní tvorba datové základny k různým podobám středoevropské resistance v čase antropocénu – a to jak pomocí antropologie, tak i historiografie a sociologie a v kritické interakci s geobotanikou, což jsou disciplíny, ze kterých je náš jádrový tým poskládán. Spekulace, kudy ResisTerra nad rámec projektu rozvíjet, jsou nicméně různé a patří mezi ně nejen větší sblížení s přírodními vědami, ale i s uměním.

Proč zrovna umění?

Mám pocit, že řadu témat pozdního antropocénu, které ResisTerra zajímají, umí právě umění dobře otevřít. Na začátku modernity jsme vyhlášovali nezávislost člověka na přírodě. Dnes se nicméně ukazuje, že nás dohání nezamýšlené vedlejší efekty těchto bohorovných deklarácí v čele s globálním oteplováním. Když vidím, jak překračujeme Rockströmem a jeho týmem pojmenované planetární meze, říkám si s celou řadou dalších vědců a vědkyň, že je na čase vyhlášovat naopak závislost a vzájemnou provázanost. A k tomu podle mého všemožné propočty, modely a grafy nestačí. Potřebujeme umění s jeho performativní silou, které se místo soch svobody pro člověka, zaměří právě na deklarace více-druhovité interdependence, vzájemné provázanosti a podmíněnosti.

Zvolili jste si cestu etnografického výzkumu resistance. Co to bude obnášet?

Pokud nás zajímá, jak různé lidské skupiny, třeba farmáři, vědci, aktivisti, pracují s nelidským aktérstvím, pak si myslím, že je etnografie vhodná metoda pro dlouhodobé detailní sledování jemného přediva vztahů. Chceme zapojit prvky takzvané kolaborativní etnografie. Budeme se pravidelně potkávat nejen na měsíční bázi, ale plánujeme i intenzivní dílny, na nichž si budeme vzájemně vstupovat do terénu. Celé je to o tom trvale se učit vnímat co všechno jsou a mohou být etnografická data. My jsme moderním školstvím vytvarováni tak, abychom primárně vnímali přírodu jako objekt, jako něco distančního, druhého, radikálně jiného. Soudobá debata kolem etnografie nás učí jít za rámec přísného oddělení kultury jako světa člověka a přírody jako světa mimo člověka a zúčastněně pozorovat mezidruhovité vztahy, ale i různé jejich „překladače“, s Latourem, Callonem a dalšími ze školy STS (*Science and Technology studies - pozn. red.*) řečeno. Při výzkumu Radhoště mám jít za geologem, který mi popíše, jak je celé tamní území extrémně nestabilní, za jeskyňáři, kteří podzemí prozkoumávají ve své specifické subkultuře dobrodruhů a dobrodružek, za nikým a zkoušet popisovat vlastní vztahy s horou nebo mám jít za domorodcem, který mi bude vyprávět o posvátnosti Radhoště, což je zase jiným typem aktérství hory? Pro mě jsou relevantní všechny čtyři cesty. Metodologie tzv. více-druhovité etnografie či geologické/klimatické antropologie je čerstvá a dynamicky se vyvíjející, nicméně otevřená experimentování, za což jsme rádi. Uvidíme, kam až nás pustí.

Jaro na konci ledna 2024 - první terénní výjezd ResisTerra. Foto: archiv B. Kuříka

Projekt poběží v letech 2024 až 2027. Jaký výstup se očekává? Plánují se v jeho průběhu nějaké aktivity pro akademickou i širokou veřejnost?

Je to primárně vědecký projekt, hlavní výstupy tedy budou odborné – ať už budou mít podobu speciálního čísla, dílčích studií či knihy v češtině. Plánujeme rovněž několik mezinárodních workshopů, veřejných přednášek či kratších i delších hostujících pobytů kolegů a kolegyně ze zahraničí na FHS UK. Mimo to, budeme mít od roku 2025 i vlastní webovou stránku a sociální síť.

Počítáte i s výjezdy studujících?

Doktorandi, kteří se projektu účastní, pojedou na zahraniční stáž na vybranou instituci v Evropě, kde se dané téma řeší. Už v zimním semestru na FHS vznikne nový předmět s předběžným názvem *ResisTerra: vstříc antropologii více-než-lidské politiky*, který budu dělat já spolu s našimi doktorandy. Předmět by se mezi jinými měl stát jakousi platformou pro systematictější setkávání se se studentstvem nad tématy, které ResisTerra řeší.

Dostal jste Primus. Jaké z toho máte pocity?

Radost a... zodpovědnost.

Rozhovor vedla a zpracovala Alena Ivanova